ORIGINALITATEA ROMANTISMULUI ROMÎNESC[1]

DE

N. I. POPA

În cadrul romantismului european, s-a format în veacul al XIX-lea un romantism romînesc național și original, ca expresie a stărilor sociale și politice particulare din țara noastră și evoluînd o dată cu societatea contemporană. Sîntem astăzi departe de poziția unor comparatiști romîni, care situau curentele noastre literare la remorca curentelor occidentale. Influențele literare sînt desigur fapte istorice incontestabile. Dar ansamblul lor nu poate explica aspectele specifice luate de ideile și de „sufletul romantic" european în creația unui poet de amploare universală ca M. Eminescu. Trebuie să revenim la cuvintele lui C. Dobrogeanu-Gherea care scria, în încheierea articolului său *Ceva despre clasicism și romantism*: „Atît clasicismul cît și romantismul își au obîrșia, își găsesc explicarea în mediul natural, în mediul economico-social al epocilor corespunzătoare". Numărul special, nr. 4—5, 1964 din „Viața romînească" închinat lui Eminescu, poet romantic prin excelență, și cuprinzînd trei articole care urmăresc legăturile lui cu romantismul european, ține seama de acest criteriu științific și urmărește creația originală a „luceafărului poeziei romînești"[2]. Tot așa, numărul special al revistei „Secolul 20" publică studii care valorifică universalitatea poetului nostru[3]. Același punct de vedere stăruie în nu-

[1] Comunicare prezentată la al IV-lea Congres al Asociației Internaționale de Literatură comparată, care a avut loc la Fribourg (Elveția), între 31 august și 5 septembrie 1964.

[2] S. Iosifescu, *Eminescu pe fondul literaturii universale*; Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Eminescu și romantismul german*; Al. Duțu, *Eminescu și romantismul englez* („Viața romînească", nr. 4—5, 1964). Am scris eu însumi un studiu *Eminescu și romantismul francez*.

[3] „Secolul 20", nr. 6, 1964.

BDD-A1603 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:36 UTC)

meroasele studii consacrate anul acesta lui Eminescu în „Gazeta literară", „Contemporanul", „Steaua". „Luceafărul", „Tribuna", „Ișul literar".

Problema romantismului romînesc a fost pusă de criticii și istoricii noștri literari, adesea pe poziții greșite, în sensul comparatismului acum depășit[4]. În zilele noastre, ea a beneficiat de dezbaterile largi provocate de pregătirea tratatului de *Istoria literaturii romîne* al Academiei R.P.R., în cinci volume, de sub conducerea acad. G. Călinescu, din care primul a și apărut, de discuțiile de teorie și de istorie literară din revistele noastre și mai ales de studiile din acest an, declarat „anul Eminescu".

Ca metodă de lucru în studiile comparatiste, sîntem de acord să considerăm că, în acest domeniu de fapte istorice pozitive, totuși așa de lunecos, esențialul nu constă în descoperirea de izvoare, analogii, simple coincidențe de texte sau reminiscențe, ci mai ales în interpretarea lor, în funcția lor estetică, în sensul unei asimilări organice și al încorporării lor creatoare în operele literare. Factorul receptor, mediul social și politic, scriitorul cu personalitatea lui, opera însăși, creația originală ca concepție și măestrie literară revin astfel în primul plan al cercetării istorice și critice. Alain Guillermou ne dă un exemplu în acest sens prin teza sa susținută la Sorbona și intitulată *La Genèsc intérieure des poésies de Mihai Eminescu*[5].

Privit în linii mari, romantismul romînesc prezintă trei etape semnificative pentru procesul de maturizare socială, politică și literară a poporului romîn, în mersul lui ascendent spre libertate și independență, spre dezvoltarea unei culturi și a unei literaturi naționale și originale.

Pregătirea terenului pentru receptarea romantismului european este asigurat de influența filozofiei franceze luministe din veacul al XVIII-lea, vizibilă mai întîi în Transilvania, unde raționalismul enciclopedist, democratic și științific servea deșteptarea unei conștiințe naționale și sociale, necesară într-o provincie dominată de habsburgi și de o societate feudală abuzivă. D. Popovici a arătat în lucrarea sa erudită, *La littérature roumaine au siècle des lumières*[6], ecourile și influ-

---

[4] Amintesc articolul *Romantismul romînesc* de poetul Ion Pillat, publicat în volumul *Romantismul european* (București, 1932), capitolele *Mesianicii pozitivi* (1840—1848) și *Romanticii macabri și exotici* (1842—1859) din *Istoria literaturii romîne de la origini pînă în prezent* de G. Călinescu (București, 1941), și două articole din „Contemporanul" de la 2 și 23 iunie 1961, semnate de Zoe Dumitrescu-Bușulenga și D. Păcurariu, care schițează trăsăturile specifice ale romantismului romînesc și încearcă o periodizare a acestui curent literar.

Vezi, de asemenea, pentru cadrul european al problemei, privită sub o optică nouă: Paul Van Tieghem, *Le Romantisme dans la littérature européenne* (Paris, 1948), Albert Béguin, *L'Ame romantique et le rêve*, Paris, 2 vol., 1939 și Gaëtan Picon, *Le romantisme* în *Histoire des littératures*, 2, *Littératures occidentales* (Paris, *Encyclopédie de la Pléiade*, 1958), capitolele *Originalité nationale des romantismes* și *Dialectique du romantisme*.

[5] Paris, Didier, 1963.

[6] Sibiu, 1944.

BDD-A1603 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:36 UTC)

enţa pozitivă a acestei filozofii progresiste printre scriitorii Şcolii ardelene. Apoi, mişcarea se dezvoltă în Muntenia şi Moldova, prin iniţiativele culturale şi literare ale lui I. Eliade şi Gh. Asachi. Această acţiune de esenţă burgheză tindea să creeze şcoli în limba romînă, opuse învăţămîntului grecesc, limitat la clasa boierească, un teatru romînesc, o literatură naţională, societăţi ştiinţifice şi o presă capabile să „lumineze" masele chemate la „luminile" culturii. I. Budai-Deleanu, umanist şi autor al epopeii eroico-comice *Ţiganiada*, în realitate o satiră ascuţită a societăţii feudale, reprezintă punctul culminant al acestei literaturi.

Influenţa enciclopediştilor francezi se exercită la noi paralel cu acea a preromanticilor Volney, Gessner, Young, J. J. Rousseau, Bernardin de Saint-Pierre, Chateaubriand şi Jukovski, ale căror teme de meditaţie melancolică, ruinele, natura, mormintele, visarea nocturnă, pasiunile violente şi fatale, constituie pentru scriitorii noştri mai curînd motive de împrumut, reluate pînă spre 1850, ajungînd doar rareori la opere de nivel artistic la poeţii Văcăreşti, la C. Conachi, Gh. Asachi sau C. Negruzzi.

Prima etapă a romantismului romînesc propriu-zis se schiţează la 1829, dată cînd apar la Bucureşti, Iaşi şi apoi la Braşov primele reviste şi şcoli literare, conduse de Eliade, Asachi şi G. Bariţ. Acest romantism de început, elegiac şi depresiv, ia ca model *Les Méditations poétiques* ale lui Lamartine şi byronismul şi se realizează prin versurile lui Eliade, Gr. Alexandrescu, V. Cîrlova, D. Bolintineanu, Bolliac, din epoca debuturilor lor. Un oarecare „rău al veacului", mai curînd literar, rămîne fără rădăcini sociale şi fără ecou. În această perioadă, burghezia romînă în ascensiune nu ajunsese încă la o conştiinţă socială clară, nici la o conştiinţă literară fermă. Scriitorii se mărginesc să traducă, să imite şi să localizeze operele apusene. Iar pătrunderea lor redusă în spiritul public romînesc, fără de care nu se poate vorbi de o influenţă literară efectivă, este îngreuiată de circulaţia anevoioasă a publicaţiilor, accesibile unui mic număr de cititori.

Anul 1840 va însemna o adevărată cotitură în evoluţia romantismului romînesc, ajuns acum în a doua sa etapă, „mesianică" şi „pozitivă". Revistele „Dacia literară" (1840) şi „Propăşirea" (1844), publicate de M. Kogălniceanu la Iaşi, acţiunea revoluţionară condusă de N. Bălcescu la Bucureşti şi activitatea culturală a lui G. Bariţ în Transilvania îndeamnă scriitorii la afirmarea geniului romînesc, orientaţi spre un întreit ţel: liberarea naţională de sub apăsarea otomană, liberarea socială de sub dominaţia feudală a boierilor, afirmarea literaturii ca instrument de cunoaştere, de critică şi construcţie socială, prin colaborarea strînsă între cele trei provincii romîneşti.

„Traducţiile nu fac totuşi o literatură", proclama Kogălniceanu, în *Introducţie* la „Dacia literară" din 1840. Trebuiau realizate acum opere literare originale şi valoroase, inspirate din trecutul istoric naţional, din folclor şi urmărind totodată înfăţişarea critică a societăţii contemporane. Colaboratorii lui vor fi mai ales „bonjuriştii", care făcuseră

BDD-A1603 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:36 UTC)

studii în Franța democratică din anii 1830—1848, ca V. Alecsandri, Ion Ghica, Al. Russo, D. Bolintineanu, N. Bălcescu, C. Bolliac, sau boiernași cu vederi înaintate, ca C. Negruzzi.

Scriitorii străini traduși sau imitați sînt acum Molière, Voltaire, Alfieri, Victor Hugo sau Lamartine, din faza lor de romantici sociali, Byron răzvrătitul, Schiller și Pușkin, ridicați împotriva unei societăți nedrepte, socialiștii utopici, Saint-Simon, Fourier sau Proudhon, *carbonarii* italieni, cu Manzoni în cap, Petöfi, patriotul revoltat, Adam Mickiewicz, mesianicul social și politic. Operele acestora răspundeau spiritului național activ din noua etapă a romantismului romînesc.

După teoriile literare romantice formulate clar în prefețele acestor traduceri de Eliade și C. Negruzzi sau în volumele originale semnate de Alecsandri, Gr. Alexandrescu, C. Negruzzi, C. Bolliac și N. Bălcescu, scriitorii trebuiau să deștepte sentimentul demnității naționale, spiritul de revoltă și încrederea în viitorul poporului romîn liberat pe plan național și social.

Un prim aspect al romantismului romînesc pozitiv apare în însăși interpretarea nouă dată de poeții noștri unor teme romantice apusene învăluite de meditație elegiacă. Trecutul istoric evocat nu se mai mărginește la evadarea paseistă a lui Chateaubriand sau Al. Dumas. El devine un motiv de exaltare patriotică, vibrantă la Kogălniceanu, Bălcescu, C. Negruzzi sau Bolintineanu. Ruinele romantice ale lui Volney, Chateaubriand și Lamartine capătă, în versurile lui Eliade, Cîrlova și Alexandrescu, sensul activ al unei reînvieri grandioase a eroilor naționali, Vlad Țepeș, Mihai Viteazul sau Ștefan cel Mare, priviți prin optica poporului. Explicația stă în faptul că romînii, ca și italienii în operele lui Manzoni și Foscolo, ca și ungurii în versurile patriotice ale lui Petöfi, urmăreau să ridice conștiința și mîndria națională cu ajutorul trecutului istoric. Mai mult încă, Bălcescu găsește în cercetarea documentată a stărilor sociale din trecutul romînesc argumente pentru revoluția burghezo-democratică impusă, ca o necesitate obiectivă, de situația țărilor romîne după 1840.

Folclorul romînesc, cules, publicat și studiat pentru prima dată de Anton Pann, G. Barit, C. Negruzzi, Kogălniceanu, Al. Russo și Alecsandri, lua sensul unei comori naționale, prin care se exprimau sentimentele cele mai adînci ale poporului romîn asuprit: „dureri înăbușite" în fața împilării străine sau boierești, revoltă împotriva tiranilor, speranță într-un viitor mai bun, bucuria de a trăi, viziunea unor domni transfigurați în eroi excepționali și intrați în legendă, înfrățire cu lupta dusă de haiduci alături de popor. *Doina* exprima cu putere aceste stări sufletești complexe încarnate în cuvîntul romînesc *dor*, adevărat laitmotiv al cîntecelor noastre populare. Celebra baladă populară romînească *Miorița*, publicată mai întîi de Alecsandri și răspîndită pe tot cuprinsul țării în numeroase variante, cum ne-o arată o mare lucrare recentă, ilustrează această intensă poezie de nostalgie și de lamentație surdă. Trebuie să mai adaug că în Romînia, ca și în țările din sud-estul european, folclorul reprezintă un izvor de inspirație de pri-

BDD-A1603 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:36 UTC)

mul ordin pentru poeți, a căror operă nu poate fi înțeleasă și explicată fără această contribuție. Tot creația populară i-a îndrumat spre sincretismul artistic folcloric, care leagă strîns poezia, muzica, dansul și tradițiile etnografice, ajutînd astfel la valorificarea acestei comori naționale prin arta cultă.

Romantismul social și umanitar, dezvoltat la noi după 1840, este un ecou al mișcării pornite în Franța după revoluția de la 1830, dar el își are originea principală în nemulțumirile adînci ale poporului romîn și țintește, ca prim obiectiv, liberarea țăranilor clăcași legați de pămîntul pe care îl muncesc, a țiganilor și suprimarea tuturor formelor de robie. Aceste obiective de luptă dau romantismului romînesc din preajma anului 1848 un ton nou. Nota revoluționară din lucrările sociale și istorice ale lui Bălcescu și îndemnul la răzvrătire din versurile lui Bolliac depășesc mila socială cultivată ca temă literară de romanticii umanitari din apus, pregătind revoluția din 1848, la care scriitorii vor participa activ, suferind și consecințele ei, persecuția politică și exilul. Poemul în proză *Cîntarea Romîniei* (1850), scris mai întîi în limba franceză și atribuit încă lui Al. Russo, deși prin conținutul și expresia lui literară pare a fi datorat mai curînd lui Bălcescu, exaltă frumusețile țării și virtuțile poporului romîn, îi deplînge suferințele și cîntă aspirațiile lui spre libertate. Tonul biblic al acestor versete a fost apropiat de cel al lui Lamennais, autorul mesianic din *Paroles d'un croyant*. Însă atmosfera din poemul romînesc diferă total de acea a scriitorului francez: accentele patetice de revoltă națională și socială, perspectiva înseninată a poporului romîn eliberat de lanțurile robiei îi asigură originalitatea.

Chiar poezia de meditație lirică din această perioadă este pătrunsă de problema imediată, socială și politică, departe de individualismul și subiectivismul romanticilor occidentali, evoluați totuși în parte după 1830 spre o literatură militantă. Cadrele genurilor și ale convențiilor literare romantice persistă, desigur, printre scriitorii noștri. Drama istorică romînească a lui Hasdeu și Alecsandri va fi construită pe tiparele melodramei hugoliene, în care nota socială este înăbușită de lirismul retoric. Dar limba, expresia poetică, chiar versificația unor poeți ca Alecsandri, Bolintineanu și Bolliac, limba unor prozatori ca Negruzzi și aceea din dramele romînești *Răzvan și Vidra* sau *Despot Vodă*, se inspiră din limba populară. În cadrele lirismului și ale dramei romantice, scriitorii noștri valorifică un conținut social-politic de caracter național. Ei ajung să privească problemele cu ochii poporului oprimat și să le exprime în limba lui.

Acest proces de creație a unui romantism romînesc pozitiv și popular nu exclude reminiscențele de romantism minor din versurile unor poeți ca Al. Sihleanu, N. Nicoleanu sau Al. Depărățeanu, încă prizonieri ai modelelor franceze. Dar se constată, pe de altă parte, intervenția treptată a unor elemente de metodă, de observație realistă, urmărind aspecte tipice din viață, după pilda vie dată de V. Hugo, Byron, Schiller. Satirele, scrisorile literare ale lui C. Negruzzi, „fiziolo-

BDD-A1603 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:36 UTC)

giile" de inspirație balzaciană, nuvela istorică *Alexandru Lăpușneanul*, cu mare putere de pătrundere a proceselor istorico-sociale romînești, însemnările de călătorie ale lui Ion Ghica sau Alecsandri unesc metoda de creație romantică cu acea realistă. Z. Czerny a numit acest aspect literar *Les Composants réalistes du Romantisme français*[7]. Aceeași contopire a celor două metode apare în critica literară din revistele literare dintre 1840—1855 și în pictura patruzecioptistă a lui Th. Rosenthal și Th. Aman.

La Bălcescu, teoretician și organizator lucid al revoluției romîne de la 1848, relevăm chiar unele aspecte de romantism revoluționar, nu pe plan literar, ci istorico-social, dar tipice pentru un scriitor care luptă să transforme omul și să răstoarne ordinea feudală. Se poate afirma că el depășește pe socialiștii utopici francezi, romantismul politic al lui Michelet și Quinet și mesianismul social al lui Mickiewicz. Lucrările de ideologie politică revoluționară publicate de el la Paris atestă un istoric științific și un vizionar, capabil de previziuni geniale.

După înfrîngerea revoluției de la 1848, curentul romantic romînesc, ca și cel european, putea fi considerat încheiat. Noile realități sociale, create de dominația unei burghezii romînești avide de situații, vor fi reflectate prin literatura curentului realist, care se impune de aici înainte în țara noastră. Dar metoda de creație romantică — gustul pentru excepțional, nevoia de evaziuni, apelul la vis și la „viața subterană", ca mijloace de cunoaștere, marile visuri relative la unirea principatelor romîne, la liberarea țăranilor clăcași și la întemeierea unui stat național — continuă în operele lui Bălcescu, Alecsandri, Russo, Bolintineanu, Odobescu și Hasdeu, totodată umaniști și militanți pe pozițiile înaintate de la 1848.

Nu este vorba de un romantism întîrziat, ca cel care va reapărea chiar în Apus îndărătul diferitelor școli literare de aspect decadent, ca simbolismul. Viziunea romantică stăruie la noi, impusă de însuși specificul marilor probleme care se cereau rezolvate și la care numai o literatură militantă putea contribui efectiv. Ea s-a împrospătat desigur cu democratismul apusean, cu ideologia revoluționară italiană și cu teoriile și experiența îndrăzneață a democraților revoluționari ruși, Herzen, Cernîșevski, Dobroliubov, dar integrate într-o creație originală, reflectînd situațiile proprii țării noastre. Vom cita, între altele, dramele romantice ale lui Hasdeu și Alecsandri, însuflețite de eroi populari și de mase, privite ca personaje colective, interesul tot mai viu pentru folclor, cercetat acum cu metode științifice, teatrul satiric al lui Alecsandri, nuvelele romantice ale lui Filimon și campaniile dezlănțuite prin poezia politică pentru eliberarea completă a unei țări noi.

Aceste visuri mărețe se loveau după 1863 de alianța urzită între boierii feudali și burghezia capitalistă, grupați în societatea reacționară „Junimea" din Iași, pentru a frîna mișcarea democratică. Scriitori

[7] *Im Dienste der Sprache, Festschrift für Victor Klemperer*, Halle, 1958.

BDD-A1603 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:36 UTC)

cu vederi înaintate, deşi de pe poziţii deosebite, ca Hasdeu, Bărnuţiu, Gherea şi marii noştri clasici, Eminescu, Creangă şi Caragiale, se ridică hotărît împotriva ideologiei retrograde a acestui cerc condus de filozoful idealist Titu Maiorescu, teoretician al „artei pentru artă". Faptul este semnificativ pentru regruparea de clase şi categorii sociale, în cadrul luptei dintre „cele două culturi". În lumina ultimelor studii relative la criticul „Junimii", i se recunosc merite evidente în domeniul culturii romîneşti, pentru acţiunea sa pozitivă dusă prin revista „Convorbiri literare" (1866), în sprijinul unei limbi literare unitare şi al unei literaturi de calitate artistică. În acelaşi timp însă, i se denunţă rolul nefast în orientarea scriitorilor spre o literatură fără conţinut social. Poezia *Epigonii*, publicată de Eminescu în 1870 tot în această revistă, opune cu vigoare pe scriitorii patrioţi şi democraţi de la 1848 noii generaţii literare blazate şi în plină decadenţă. De altfel, societatea „Junimea" a fost ruinată de propriii ei colaboratori, Eminescu, Caragiale, istoricul A. D. Xenopol, filozoful materialist Vasile Conta, ostili criticii dizolvante a lui Titu Maiorescu.

Într-o perioadă cînd romantismul romînesc părea stins definitiv, el va izbucni din nou, în a treia sa fază, prin personalitatea şi opera lui Mihail Eminescu, considerat ca cel mai mare poet naţional romîn, „luceafărul poeziei noastre". Numeroasele studii care i s-au consacrat anul acesta, în particular în numărul 4—5 al revistei „Viaţa romînească", au reuşit să elucideze un număr important de probleme, menite să-i explice ştiinţific opera, recunoscută ca specific naţională şi, prin aceasta chiar, de valoare universală. Teza lui Alain Guillermou, *La Genèse intérieure des poésies de Mihai Eminescu*[8], lucrarea filozofică *Mihai Eminescu o dell'assoluto* de Rosa del Conte[9], volumul Mihai Eminescu, *Poesie d'amore*, culegere tradusă în limba italiană de Mario Ruffini[10], a IV-a ediţie a lucrării capitale a lui G. Călinescu, *Viaţa lui Mihai Eminescu*, în fine mărturiile scriitorilor străini adunate în numărul 6 din 1964 al revistei „Secolul 20" îl fixează pe Eminescu ca poet universal.

Eminescu atinge punctul culminant al romantismului romînesc „maturizat şi explicat istoriceşte", după formula lui S. Iosifescu. Înarmat cu o bogată cultură filozofică şi literară şi după ce a străbătut experienţa marilor scriitori europeni, de la Shakespeare, Hugo, Gautier, Vigny şi Musset, pînă la Hegel, Schopenhauer, Hölderlin şi Novalis, el îşi construieşte romantismul său propriu, fuziune intimă între un spirit filozofic de mare anvergură şi un spirit profund popular, legat prin toate rădăcinile lui de pămîntul romînesc.

Unii comparatişti romîni minuţioşi au descoperit în opera sa reminiscenţe sau citate din poeme străine. Dar acestea nu parvin să-i explice creaţia literară atît de originală. Trebuie să recurgem la „ge-

[8] Paris, Didier, 1963.
[9] Modena, Mucchi, 1962.
[10] Torino, 1964.

BDD-A1603 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:36 UTC)

neza interioară" a poeziilor lui, după titlul lucrării lui Alain Guillermou. Cum vom înțelege altfel faptul că cel mai important poem filozofic al său, *Luceafărul*, din care s-au păstrat 18 variante în manuscris și unde pune problema fundamentală a geniului neînțeles, este construit pe un basm popular românesc și realizat cu mijloacele expresiei folclorice?

Poet profund național, iubindu-și pătimaș pământul și poporul, el se dovedește culegător entuziast și atent al folclorului românesc și cunoscător temeinic al tradițiilor și al realităților românești din toate timpurile. Multiplele influențe străine primite s-au grefat pe un temperament puternic de poet romantic, cum se definea singur, victimă a societății burgheze contemporane ostile geniului și incapabilă să-i aprecieze dimensiunile excepționale. Prin natura sa complexă și contradictorie, prin amploarea experienței sale și a aspirațiilor de a înțelege totul și prin înțelesul larg dat poeziei, el imprimă romantismului românesc aspecte complet noi și originale.

Poezia sa erotică se îmbogățește cu cadrul unui „peisaj-stare sufletească" și cu o concepție filozofică a iubirii. Sentimentele sale personale în fața naturii și a religiei, sensul dat vieții și morții, patria și cosmosul, totul se organizează în jurul unui adevărat sistem filozofic, în care dragostea sa de viață este uneori întunecată de o viziune schopenhaueriană. Dar Eminescu nu a fost nici un „poet predestinat", cum o pretindea legenda țesută în jurul romanticilor francezi, victime ale „răului secolului", mai puțin încă un „poet blestemat", ca acei exploratori fervenți ai Necunoscutului, elogiați de Verlaine.

Pe fondul robust al unui poet îndrăgostit de viață, au intervenit decepțiile amare provocate de o societate filistină, dominată de legea junglei. De aici violentele proteste sociale din poemul *Împărat și proletar* și tonul vehement din cele cinci *Scrisori*, totodată antifeudale și antiburgheze. Idealismul metafizic german l-a condus la o concepție sumbră asupra vieții. Dar cunoașterea apropiată a marilor genii, Shakespeare, pe care îl divinizează, Byron, Shelley, Hugo, Hölderlin și Novalis, i-a deschis noile perspective ale funcției visului și fantasticului, ca mijloace de a cunoaște viața subterană. În ciuda acestor sondaje temeinice care îi dezvăluie „pământuri necunoscute", el rămîne un romantic român al iubirii, al tradițiilor naționale, al peisajului și al omului, al nocturnului și al vieții cosmice, în sensul cel mai înalt al cuvîntului.

Originalitatea lui Eminescu constă mai ales în adîncimea tragică a sentimentelor sale și în expresia patetică a marilor teme universale, prezentate cu mijloace specific naționale. Geniul romantic solitar și condamnat la nefericire, deja tratat de Byron, Hugo, Shelley sau Hölderlin, prin eroii lor titanici, este încadrat în acțiunea unui basm popular românesc și va duce la *Luceafărul*, poem pătruns de poezie cosmică. Peisajul național din nuvelele sale romantice ia sensul adînc al vieții biologice. Estetica romantică a amintirii ia aspectul unei evocări

BDD-A1603 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:36 UTC)

a eroilor istoriei naţionale, aşa cum ni-i înfăţişează în *Scrisori*, în romanul postum *Geniu pustiu* şi în nuvela filozofică *Sărmanul Dionis*. Seninătatea sa stoică în faţa morţii se exprimă prin „rugăciunea" dacului ancestral. Problemele puse se referă totdeauna la situaţii istorice concrete din ţara noastră. Cu tot finalul amar, chiar pesimist, al unor poeme, el afirmă stăruitor deplina sa încredere în geniul poporului romîn. Eminescu rămîne un umanist profund şi tragic dublat de un patriot fervent.

Pentru a ilustra profilul original al eroului romantic romîn, în complexitatea sa, vom părăsi aceste formule generale şi vom încerca să urmărim metoda de creaţie a scriitorilor noştri, după cîteva exemple luate din cele trei etape stabilite în romantismul romînesc. Comparaţi cu eroii din romantismul apusean, ei ne vor permite să le subliniem elementele originalităţii.

Pentru prima perioadă, apropierea între eroul liric prezent în poeziile lui V. Cîrlova sau în unele *Meditaţii* ale lui Gr. Alexandrescu, şi tipuri literare ca Werther, René sau poetul din *Méditations poétiques*, relevă la autorii romîni, alături de atitudinea elegiacă, expresia sentimentului patriotic şi nădejdea într-o redresare a situaţiei. Melancolia romantică este atenuată de o notă optimistă.

Contrastul este şi mai subliniat în a doua etapă. Eroul vizionar din *Cîntarea Romîniei*, istoricul revoluţionar din opera lui Bălcescu, eroi ca Răzvan al lui Hasdeu, Despot Vodă al lui Alecsandri sau Vlaicu Vodă al lui Davilla luptă toţi trei pe poziţii naţionale şi populare. Autorii acestor drame părăsesc hotărît modelele melodramatice ale lui Hugo, violenţele teatrale ale personajelor byroniene sau shelleyene. Sînt desigur revoltaţi, mînaţi de ambiţii personale mari, dar în locul eroilor fatali din apus, Hernani sau Ruy Blas, găsim aici figuri populare, oameni proveniţi din mase şi situaţi alături de ele. Convenţiile retoricii romantice sînt acoperite de ecoul surd şi răzbunător al poporului răzvrătit. Într-un cuvînt, caracterul naţional, popular şi militant formează o notă originală dominantă a etapei a doua a romantismului romînesc.

Pentru etapa supremă a romantismului romînesc, vom lua ca exemple nuvela *Sărmanul Dionis* şi *Luceafărul* lui Eminescu, poem care constituie profesiunea sa de credinţă ca poet conştient de geniul său chinuit, tocmai pentru că a născut prea sus. Poetul nostru a cunoscut fără îndoiala poemul *Moïse* de Vigny şi versurile lui Byron, Shelley şi Hölderlin însufleţite de eroi titanici, *La Légende des siècles* de Hugo şi *Demonul* lui Lermontov. Eroii săi, torturaţi de visuri metafizice şi sociale, pe alocuri doar simplu umane, îşi mărturisesc în cele din urmă înfrîngerea, dar după o luptă dramatică, atingînd sublimul. Înalta sa filozofie a geniului nu are nimic din grandilocvenţa, nici din ostentaţia marilor sale modele străine. În *Sărmanul Dionis*, Eminescu suprimă timpul şi spaţiul. Nuvela, construită savant pe planuri succesive şi paralele de real, amintiri, vis şi mit, este plină de evocări din istoria naţională, de privelişti romîneşti, de ecouri din lecturile şi experien-

BDD-A1603 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:36 UTC)

țele personale ale poetului. Cît despre *Luceafărul*, Alain Guillermou scrie cu dreptate într-un ziar romînesc: „Este un miracol unic ca o gîndire atît de înaltă să fi putut fi exprimată în stilul *Mioriței*". A încorpora o mare problemă filozofică, cum este antagonismul dintre geniu și restul muritorilor, în mitologia națională și a o trata cu mijloace artistice populare, aparent așa de simple, dar lucrate cu conștiința artistică a unui făurar, iată culmea unei arte originale, unde romantismul răzbate în fiecare strofă: singurătatea austeră a geniului, conștiința tragică a unicității lui, tentația unei iubiri pămîntești și cruda decepție, urmată de proclamarea finală, pe plan simbolic, a rupturii definitive dintre vis și viață.

Pentru a încheia, să observăm procedeele proprii romanticilor romîni. Ei încadrează elementele străine în tradițiile naționale și istorice. Folclorul romînesc le oferă un cadru visat pentru exprimarea imaginilor și simbolurilor artistice. *Monumentalul* folcloric, dimensiunile de legendă și de mit ale eroilor populari amplifică sentimentele și asigură operelor caracterul lor național și popular. Pe de altă parte, limba și stilul despuiat din basmele și baladele noastre folclorice ajută la crearea de imagini artistice, îmbogățite evident de imaginația poetului, preocupat să găsească, după un vers eminescian, „cuvîntul ce exprimă adevărul".

O dată cu Eminescu, curentul romantic se stinge. Marele poet a stors prin opera sa toate izvoarele lirice ale unui suflet romantic și pe acelea ale tradițiilor noastre naționale. Dar atitudinile romantice vor reveni la unii epigoni eminescieni, în climatul decepționist de la sfîrșitul veacului trecut, care reflecta, după Gherea, „anomaliile societății burgheze, starea patologică a civilizației burgheze".

Se mai găsesc elemente romantice în poezia lui Al. Macedonski, poet parnasian și simbolist, de altfel foarte personal, la simboliștii noștri formați la școala simbolismului francez, la scriitorii preocupați să ridice nivelul țărănimii sau să evoce trecutul istoric prin „magia amintirii", dar toate sînt doar forme decadente ale romantismului. Curentul realist își afirmase deja necesitatea istorică și puterea creatoare. Pasajele lirice care persistă chiar în texte realiste, de mare putere epică, așa cum sînt povestirile lui M. Sadoveanu sau Gala Galaction, nu constituie caracterul lor esențial.

În fine, vom ridica o problemă foarte actuală: acea a valorilor universale realizate de scriitorii romantici romîni [11]. În această privință, vom aminti experiența celui de al III-lea Congres al Asociației internaționale de literatură comparată, care a avut loc la Utrecht (Olanda), în 1961. S-a pus atunci problema „literaturilor de limbi cu circulație neuniversală în relațiile lor cu literaturile de limbi cu circulație

[11] Vezi articolele lui S. Iosifescu, *Eminescu pe fondul literaturii universale* („Viața romînească", 4—5, 1964), Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Anul Eminescu: Eminescu și romantismul european* („Revista învățămîntului superior", 6, 1964) și numărul *Eminescu*, „Secolul 20", 6, 1964.

BDD-A1603 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:36 UTC)

universală". Tudor Vianu a arătat cu acel prilej valoarea universală a lirismului lui Tudor Arghezi, recunoscută acum prin volumul de traduceri publicat de Luc-André Marcel, în colecția *Poètes d'aujourd-hui*, la editura Pierre Seghers. El preciza chiar: cu cît un autor este mai specific național, cu atît are mai multe șanse să atingă valori universale.

Mai recent, o dată cu eliberarea atîtor popoare coloniale, s-a ajuns la convingerea că conceptul de universalitate nu se reduce la circulația și accesibilitatea operelor literare, grație unei limbi universale, traducerilor sau studiilor. Procesul privește mai curînd conținutul lor ideologic ridicat, pătrunderea în adîncime a fenomenelor psihologice și sociale, importanța mesajului lor și nivelul lor artistic. Aici s-a oprit o anchetă internațională întreprinsă în 1962 de „Secolul 20", la care au colaborat Al. Dima, W. M. Jirmunski, Tudor Vianu, Julius Dolanski, N. I. Popa și Zoe Dumitrescu-Bușulenga [12]. Cazul lui Eminescu, Creangă, Caragiale, Sadoveanu și Arghezi, atestați acum ca scriitori de valoare universală, confirmă observația lui Tudor Vianu.

Fiecare națiе a îmbogățit romantismul cu trăsături noi. Romantismul romînesc, original prin caracterul său popular, activ și militant, reflectă realitățile noastre naționale, în cadrul marilor probleme universale. El a servit cu fidelitate procesul de afirmare a valorilor noastre tradiționale, deschizîndu-le în același timp, perspectiva universalității.

ORIGINALITÉ DU ROMANTISME ROUMAIN

RÉSUMÉ

Dans le cadre du romantisme européen, il s'est formé, au XIX-e siècle, un romantisme roumain national et original, reflétant les situations sociales et politiques de notre pays, et évoluant en même temps que la société contemporaine. En fait de méthode comparatiste, l'essentiel dans ce genre d'études c'est justement le facteur récepteur, le milieu où agit l'influence, l'écrivain qui assimile, interprète et crée des oeuvres originales.

On distingue trois étapes significatives dans le développement du romantisme roumain. Après une préparation du terrain par l'influence de la philosophie française des lumières, la première étape, située entre 1829—1840, se caractérise par une poésie élégiaque et dépressive, écho encore passif du romantisme occidental et visible chez Eliade, Cîrlova, Alexandrescu. L'année 1840 marque son évolution vers la deu-

[12] „Secolul 20", nr. 6, 7, 8, 9, 10 și 12 din 1962.

BDD-A1603 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:36 UTC)

xième étape, de romantisme „messianique" et „positif", illustré par l'activité littéraire créatrice, sur le plan national et social, autour de Kogălniceanu, Bălcescu et Bariț. Les traductions des auteurs avancés et les oeuvres réalisées maintenant, sur des thèmes historiques, folkloriques et de critique sociale, par Alecsandri, Bălcescu, Russo, Bolliac et Bolintineanu, développent un romantisme actif et original, par l'interprétation nouvelle donnée aux motifs du romantisme européen. On y distingue également une infiltration de la méthode réaliste et même certains aspects de romantisme révolutionnaire chez Bălcescu.

La troisième étape est représentée par l'apparition d'Eminescu, point culminant du romantisme roumain, „mûri et historiquement expliqué", fusion exceptionnelle d'une culture universelle et d'un esprit profondément populaire. Une analyse de son lyrisme révèle le caractère national conféré par lui aux grands problèmes de la littérature universelle.

Comme illustration du profil original réalisé par les héros des romantiques roumains, on poursuit, sur les textes, la méthode de création de nos écrivains des trois étapes mentionnées et on arrive à des conclusions tendant à relever le caractère en général national, populaire et militant du romantisme roumain, qui reflète des réalités roumaines, avec de moyens littéraires empruntés au folklore, réussissant ainsi à enrichir le romantisme européen avec des traits nouveaux.

BDD-A1603 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:36 UTC)